

Podaci o robiji kao izvor za istorijsku geografiju srednjovekovne Bosne

Trgovina bosanskim robijem bila je do sada u našoj istoriografiji više puta predmet zadržavanja. Da smo su se ovom problematikom bavili mnogi autori i ovom prilikom nije cilj da posebno obraduje problematiku bosanskog robija, nego mu je zadatak da podaci o robiji podelje kao izvor za istorijsku geografiju srednjovekovne Bosne.

prilozi

Muzeji — 1947, Društvene nauke sv. II, Sarajevo 1947.

B. Čremenić, Izvori za istoriju robija i servituznosti odnosa u našim zemljama srednjeg vijeka, *Historijsko-pravni zbornik* I, Sarajevo 1949.

G. Čremenić, Naše robije u srednjem vijeku, *Jugoslavenska njiva* 5/1922. I.

A. Đorđević, Trgovina bosnijskim robijem do godine 1681, *Godišnjak državnog muzeja u Sarajevu* 1948, Društvene nauke sv. I.

J. Špančić, Naši kraljevi i trgovina robijem, *Trgovina* izdanje 25/1925.

S. Novaković, Trgovina robijem u srednjem vijeku, *Trgovina* izdanje 2/1912.

J. Tadić, Trgovina robijem u Dubrovniku u 15. vijeku, *Politika* 27/1930, 2604—5, 2675—6.

V. Vinaver, Trgovina bosanskim robijem tokom 14. veka u Beogradu, *Acta Historica et Ethnographica JAZU u Dubrovniku* 4, 1922.

M. Rukavina, Robije i kmetstvo robijem u srednjovekovnoj Srbiji, *Trgovina* izdanje 1/1912, Društvo profesorskog društva VIII/1 (1932).

Novaković, O. i drugi, Rad Jugoslavenske akademije XVI, Zagreb 1927.

B. Čremenić, Kancelarijski i notarski spisi I, SAN, Beograd 1932.

Charles Verhulst, L'escavage sur la côte dalmate au XIIe moyen âge, *Travaux de l'Institut historique belge de Rome, Fascicule* 9, 1920.

MR PAVO ŽIVKOVIĆ

Podaci o roblju kao izvor za istorijsku geogra- fiju srednjovjekovne Bosne

Trgovina bosanskim robljem bila je do sada u našoj historiografiji više puta predmet izučavanja. Do sada su se ovom problematikom bavili mnogi autori.¹⁾ Ovom prilogu nije cilj da posebno obrađuje problematiku bosanskog roblja, nego mu je zadatak da podaci o roblju posluže kao izvori za istorijsku geografiju srednjovjekovne Bosne.

¹⁾ G. Čremošnik, Pravni položaj našeg roblja u srednjem vijeku, Glasnik Zemaljskog Muzeja — 1947, Društvene nauke sv. II, Sarajevo 1947.

G. Čremošnik, Izvori za istoriju roblja i servijanskih odnosa u našim zemljama srednjega vijeka, Istorijsko-pravni zbornik I, Sarajevo 1949.

G. Čremošnik, Naše roblje u srednjem veku, Jugoslovenska njiva 6/1922, 1.

A. Solovjev, Trgovina bosanskim robljem do godine 1661, Godišnjak državnog muzeja u Sarajevu 1946, Društvene nauke sv. I.

J. Stipančić, Naši krajevi i trgovina robljem, Franjevački vijesnik 35/1928.

S. Novaković, Trgovina robljem u srpskim državama srednjeg veka, Prosveta (kalendar) 9/1913.

J. Tadić, Trgovina robljem u Dubrovniku u 15 veku, Politika 27/1930, 8804—9, 8129—6.

V. Vinaver, Trgovina bosanskim robljem tokom 14 veka u Dubrovniku, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku II, (1953).

M. Purkavić, Roblje i trgovina robljem u srednjovjekovnim srpskim zemljama, Glasnik profesorskog društva XIII/1 (1932).

Petranović, O ropstvu, Rad Jugoslavenske akademije XVI, Zagreb 189. 1.

G. Čremošnik, Kancelarijski i notarski spisi I, SAN, Beograd 1932.

Charles Verlinden, L'esclavage sur la côte dalmate au bas moyen âge, Bulletin de l'Institut Historique belge de Rome, Fascicule u XII—1970.

Trgovina robljem koja se javlja u drugoj polovini trinaestog vijeka u Bosni bila je vrlo razvijena. U ovom periodu bosansko roblje se javlja u primorskim gradovima, među kojima je i grad Trogir. Što se tiče porijekla roblja, u dokumentima se ono pominje kao roblje iz Bosne. Bosansko roblje dolazilo je u vlast pojedinih Trogirskih porodica. Jedna od takvih je porodica Diminčića.²⁾ U dokumentima je spomenuto da je roblje porijeklom iz Bosne, vjerovatno zbog toga što je Bosna, poslije 1253. godine, bila podijeljena na dvije banovine: Bosnu u užem smislu, i banovinu, koju su sačinjavali među ostalim: Usora i Soli. Ove dvije župe su ulazile u sastav Mačvanske banovine.³⁾ Na čelu Bosanske banovine u drugoj polovini 13. vijeka bio je ban Prijezda. I on sam bio je uključen u trgovinu bosanskim robljem. Izvjesnom Trogirraninu on je prodao sina nekog Smičitića 1266. godine.⁴⁾ Iz Bosne je, šezdesetih godina 13. vijeka, prodat u Trogir izvjesnoj Uzekini rob za 25 malih venecijanskih libri. Rob se zvao Dobroslav.⁵⁾

U posljednjoj četvrtini 14. vijeka izvori govore o mnogim župama u Bosni, pa čak i o nekim naseljima unutar tih župa. Među najčešće spomenutim župama su: Hum, Usora, Vrbas, Trebinje, Rudine, Sana i Dubica. Za Usoru izvori daju podatke o porijeklu roblja već u 1280. godini.⁶⁾ Ova se župa u izvorima spominje i u toku 1281. godine.⁷⁾ Usora je ušla u sastav bosanske države tek u vrijeme vladavine Stjepana II Kotromanića. Ugarski kralj Karlo I dao je saglasnost da Usora može ući u sastav bosanske države. Poslije 1324. godine, Stjepan II Kotromanić nosio je titulu »gospodin Usore i Soli«.⁸⁾ Druga velika župa na sjeveru Bosne koja se pominje u izvorima bila je župa Vrbas. Naziv je dobila po istoimenoj rijeci gdje se i prostirala. U drugoj polovini 13. vijeka vrlo malo, tačnije rečeno gotovo nikako se ne pominju naselja u ovoj župi, kao što je, uostalom, bio slučaj i sa drugim župama u srednjovjekovnoj Bosni u 13. vijeku, uz male izuzetke (Usora, Osat i Vrhbosna). Župa Vrbas se u izvorima o roblju prvi put javlja 1280. godine,⁹⁾ a javlja se i u narednim godinama: 1281. 1282. i 1283. godine.¹⁰⁾ Za samo četiri godine (1280—1283), ova se župa o izvorima o roblju pojavljuje, čak, jedanaest puta.

²⁾ M. Barada, Trogirski spomenici I, Zagreb 1951, 12 (dalje: Barada, Trog. spom. I).

³⁾ U Usori je upravu u drugoj polovini 13. vijeka imao knez Rastislav Mihajlović, zet kralja Bele IV. On je umro 1263. godine, a naslijedila ga je njegova žena Ana-Agneza, koja se poslije 1264. godine javlja kao gospodarica Bosne i Mačve sa titulom hercežice. Krajem 1284. godine Usora i Soli su se nalazile pod vlašću srpskog kralja Dragutina, koji je već dvije godine ranije abdicirao u korist brata Milutina. Bosanski ban Prijezda i Dragutin bili su u rodu tako šta je Dragutinova kćerka Jelisaveta bila udata za Prijezdina sina Stjepana I Kotromanića 1284. godine. S. Ćirković, Istorija srednjovjekovne bosanske države, Beograd 1964, 75.

⁴⁾ M. Barada, Trog., spom. I, 15.

⁵⁾ Barada, Trog., spom. I, 405.

⁶⁾ G. Čremošnik, Kancelarijski i notarski spisi I, SAN, Beograd 1932, 45. (dalje: Čremošnik, Kanc. i not. spisi I).

⁷⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 59, 71, 77, 78, 102, 109, 119, 122, 123, 129, 130.

⁸⁾ S. Ćirković, Istorija srednjovjekovne bosanske države, 89.

⁹⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 50, 57.

¹⁰⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 66, 72, 86-e, 208, 221, 235, 242, 286, 290, 296, 333.

Zapadno od župe Vrbasa smještene su još dvije župe koje se javljaju u izvorima. To su: Dubica i Sana. I jedna i druga se vrlo često pominju u posljednjoj deceniji 13. vijeka u izvorima, a naročito je to karakteristično za ovu drugu.¹¹⁾ Sana se potkraj 13. vijeka spominje četrnaest puta u izvorima. Sa župom Dubica to nije bio slučaj. Ova se župa u posljednjoj deceniji 13. vijeka u izvorima javlja samo dva puta.¹²⁾ Potkraj 13. vijeka roblje koje se u Bosni prodavalo poticalo je čak i sa područja Drave.¹³⁾

U jugozapadnom dijelu bosanske države u izvorima je spomenuta još župa Hlivno, o kojoj nešto više podataka daje M. Vego u knjizi **Naselja srednjovjekovne bosanske države.**^{13a)} Ova župa se javlja 1282. godine u izvorima.¹⁴⁾ Jugozapadno od ove župe prostiralo se nekoliko župa sa pomenima u izvorima u drugoj polovini 13. vijeka. Među ostalim to su: Hum, Trebinje, Nevesinje i Rudine. Od svih navedenih župa, u posljednjoj četvrtini 13. vijeka, najčešće se susrećemo sa župom Hum. Prvo datiranje ove župe pada u 1280. godinu prema izvorima, i to po kupovini robinje Zorice iz Sane, kupljene od kneza iz Huma.¹⁵⁾ Hum je bio i jedan od izvora roblja u srednjovjekovnoj Bosni. Podaci o porijeklu datiraju iz posljednje dvije decenije 13. vijeka i vezani su za ovu župu.¹⁶⁾ U južnim dijelovima bosanske države smještena je župa Trebinje, koja se u izvorima javlja početkom 14. vijeka, tačnije 1300. godine, kad je spomenut rob po imenu: Dobrosslavus de Radosslavo Thollam de Tribigna ancillam... čiji je vlasnik bio izvjesni Petar Prodanelić.¹⁷⁾ Trebinje se kao izvor roblja pominje i naredne godine, i to dva puta.¹⁸⁾ Pored nabrojanih župa, u srednjovjekovnoj Bosni najveći dio roblja u drugoj polovini 13. i početkom 14. vijeka bio je porijeklom iz Bosne.

Osim župa kao širih teritorija koje se javljaju u izvorima, ne rijetko se u izvorima pojavljuju i pojedina naselja vezana za spomenute župe, kao i neke nove župe. Među nove župe spadaju i: Večerić, Trebotić, Osat, Uskoplje, Vrhbosna i Dračevica, kao i naselje Srebrenica, uk-

¹¹⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 86-a, 86-v, 137, 178, 179, 185, 190, 191, 243, 272, 305, 339, 342, 347.

¹²⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 141, 428.

¹³⁾ Čremošek, Kanc. i not. spisi I, 313. Nešto prije 1255. godine ugarski kralj Bela IV darovao je bosanskom banu Prijezdi župu Novake u Slavoniji u blizini Drave, kao nagradu za dobru vjernost ugarskoj kruni. S. Čirković, Istorija srednjovjekovne bosanske države, 72.

^{13-a)} M. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957. 45. (nadalje: Vego, *Naselja*).

¹⁴⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 254.

¹⁵⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 38.

¹⁶⁾ Isto, 81. S. Čirković u Istoriji srednjovjekovne bosanske države, navodi da »... iz Huma i sa drugih srpskih državnih teritorija nije zabilježeno ni jedno lice«. S. Čirković, Istorija srednjovjekovne bosanske države, 76. Hum se u izvorima o porijeklu roblja u toku 1282, 1283, 1300. i 1301. godine javlja, čak, osam puta. Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 186, 197, 244, Vranom de Chelmo 247, ancillam meam Cranam de Chelmo 334, Volcasti de Chelmo 321, 463, 473.

¹⁷⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 443.

¹⁸⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 468, 476.

ljučujući i naselja koja nose isti naziv kao i sama župa (Večerić, Trebotić, Uskoplje i Vrhbosna). Sve ove župe i naselja se takođe javljaju u posljednje dvije decenije 13. vijeka.

Župa Večerić se spominje 1280. godine po porijeklu robinje: Jurislauam de Vecerich.¹⁹⁾ Ova župa se nalazi na desnoj obali rijeke Neretve na posjedima Radivojevića, kao što to smatra Mihajlo Dinić, čije mišljenje prihvata i Marko Vego.²⁰⁾ Trebotić se u izvorima o porijeklu roblja spominje 1282. godine.²¹⁾ Ova se župa nalazila u zapadnim dijelovima Bosne. Po njoj je dobilo ime i jedno pleme zvano Trebotići.²²⁾ Godinu dana kasnije, nakon što se javlja župa Trebotić, pominje se i župa Osat, tačnije 1283. godine.²³⁾ Smještena je u istočnom dijelu bosanske države i uključivala je nekoliko sela, među ostalim i Srebrenicu. Jedno od izvora bosanskog roblja u posljednjim decenijama 13. vijeka bila je župa Uskoplje. U srednjem vijeku su postojala dva Uskoplja, jedno u Humu nedaleko Dubrovačke Republike i drugo u dolini rijeke Vrbasa u zapadnoj Bosni. U izvorima o porijeklu roblja župa Uskoplje u unutrašnjosti Bosne pominje se dva puta potkraj 13. vijeka.²⁴⁾ U unutrašnjosti bosanske države u ovom istom periodu javlja se još jedna župa — Vrhbosna, sa istoimenim naseljem. Ova župa se u izvorima javlja u posljednjoj deceniji 13. vijeka, i to po porijeklu roba po imenu: Lucas filius quondam Domince Balbi Dobrosti de Uerbosneyhe.²⁵⁾ U izvorima o porijeklu roblja posljednjih godina 13. vijeka susrećemo se sa naseljem Srebrenica. Ovo naselje se pominje 1300. godine po porijeklu robinje: Negoda de Srebrenica.²⁶⁾

Sva navedena imena se, uglavnom, odnose na župe u Bosni sa izuzetkom nekoliko naselja u istoimenim župama. Neke od pomenutih župa se u izvorima javljaju i u toku 14. vijeka, kakav je slučaj sa župom Usorom, koja se u toku 14. vijeka, čak, četrnaest puta pojavljuje u izvorima.²⁷⁾ Unutar ove župe u 14. vijeku već se pojavljuju u izvorima i pojedina mjesta. Takav je slučaj sa Srebrnikom, odakle je poticala robinja: Stoyna filia q. Micho de Batun de Srebrenich.²⁸⁾ Neke od robinja u izvorima vezanim za navedene župe izričito se pominju kao patarenke

¹⁹⁾ Čremošnik, promenuo djelo, 42.

²⁰⁾ M. Dinić, Zemlje Hercega Svetog Save, Glas CLXXXII, 187. M. Vego, Naselja 122.

²¹⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 193, 217. Ovaj kraj se u izvorima o roblju pominje i 1283. godine, Charles Verlinden, L' esclavage sur la côte dalmate au bas moyen âge, Bulletin de l'Institut Historique belge de Rome, fascicule u XII—1970. 106. Ova župa je u Završju. Vego, Naselja 157.

²²⁾ Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, JAZU XVIII, 1962—1966. 581. (nadaije: Rječnik).

²³⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 314. Ch Verlinden, pomenuto djelo, 105.

²⁴⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 336, 442, 443. Prvi put 1283. g. i drugi put 1300. g.

²⁵⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 441.

²⁶⁾ Čremošnik, Kanc. i not. spisi I, 439. Vego smatra da se ovo naselje prvi put pominje u godini 1352. Vego, Naselja, 108.

²⁷⁾ M. Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, SANU, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, knj. III, Beograd 1967. 30, 39, 47, 52, 63, 84, 105, 119, 170, 176, 181, 182.

²⁸⁾ M. Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 62. U Bosni su postojala dva Srebrenika. Jedan nedaleko od Tuzle i drugi nedaleko od Srebrenice. M. Vego, Historijska karta srednjovjekovne bosanske države, »Geokarta«, Beograd 1957.

ili robovi patareni.²⁹⁾ U toku 14. vijeka kao izvor roblja bila je i župa Uskoplje. Unutar ove župe postoji istoimeno naselje, te župa Lašva sa također istoimenim naseljem. Župa Uskoplje se pominje i 1399. godine po trgovcu: Grubissa Radossallich de Heuscopie, koji je prodao dvije robinje: Biellossaua, filiam de Lassua i Turdissauam filiam q. Cranislai ambos de contrata Lassue patrium Bossine.³⁰⁾

Veliki izvor roblja u srednjem vijeku predstavljala je župa Drina. U padacima o porijeklu roblja ova se župa u toku 14. vijeku pominje šest puta.³¹⁾ Unutar nje u ovom intervalu pojavljuju se i dva već poznata naselja. Bila su to Prača i Foča. Prača se pominje po robinji: Pribna de Praca.³²⁾

U izvorima o porijeklu roblja u 14. vijeku pojavljuju se i sljedeće župe: Rudine, Neretva, Breznica i Bistrica. Župa Rudine je smještena na granici Crne Gore i Hercegovine. Podijeljena je na Nikšićku i Bilečku Rudinu.³³⁾ Župa Neretva, koja se u 14. vijeku javlja dva puta u izvorima smještena je u dolini istoimene rijeke u Hercegovini.³⁴⁾ Breznica se prostirala između rijeka Lima i Čehotine. Unutar ove župe postojalo je i naselje sa istim nazivom. Više puta je pomenuta u izvorima u toku 14. vijeka.³⁵⁾ Bistrica se pominje u izvorima 1365. godine, i to po porijeklu roba: Raduy Radissich de Bistrica.³⁶⁾ Smještena je između Jeleča, Drine i Sutjeske.³⁷⁾

Osim pomenutih župa, u 14. vijeku pojavljuje se i naselje Tilava, za koje se do sada vrlo malo znalo. Prema izvorima, ovo naselje datira iz 1365. godine po: Radosslauam filiam de Tillaua³⁸⁾ Tilava se nalazila pokraj Toplika u dolini istoimene rijeke u Lukavici nedaleko od Sarajeva.³⁹⁾ Pod ovim imenom pominju se i dvije mahale jedna u selu Kozarevića nedaleko od Sarajeva, i druga u selu Petrovića također nedaleko od Sarajeva.⁴⁰⁾

²⁹⁾ M. Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 170, 176, 181, 182.

³⁰⁾ M. Dinić, pomenuto djelo III, 183. Lašva je zaselak u okolini Travnika na istoimenoj rijeci. Rječnik V, 1898—1903. 919. I danas postoji istoimeno naselje nedaleko od Zenice.

³¹⁾ M. Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 75, 83, 106, 151, 156, 157. Unutar ove župe postojalo je i istoimeno naselje što potvrđuje spomenik iz 15. vijeka koji glasi: Uda se Jelača za Mihoča Utvičića u Hotču, a uda se Vladislava za Ivaniša Pičevića u Dabar i onje obje umrijesta: Jelača u Drinje a Vladislava u Dbru. Rječnik II, 1884—1886. 781. Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma II, Beograd-Sr. Karlovci 1934. 748.

³²⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 94.

³³⁾ Rječnik XIV (1955) 232. Pod ovim nazivom postoji nekoliko sela i zaselaka u Dalmaciji, zatim nekoliko sela i mahala u Bosni u raznim oblastima.

³⁴⁾ Dinić, pomenuto djelo III, 104, 107.

³⁵⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 81. Pod nazivom Brijesnica ima više sela u Bosni, tri u zvrničkom kraju, jedno u bijeljinskom i dva u maglojskom kraju. Rječnik I, (1882—1884), 649.

³⁶⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 36.

³⁷⁾ M. Vego, Historijska karta.

³⁸⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 42.

³⁹⁾ Vejsil Čurčić, Trgovina robljem u srednjem vijeku u Bosni i Hercegovini, Sarajevski novi list 193, godina I, 1941. str. 17.

⁴⁰⁾ Rječnik XVIII (1962—1966), svezok 76. str. 5.

U većoj župi Vrhbosni postojala je mala župa, pod imenom Tilava. U 15. vijeku spominje se jedanput kao nahija a drugi put kao selo. I danas postoji selo Tilava. Nahija Tilava u prvoj polovini 15. vijeka pripadala je teritoriju Pavla Radenovića i njegovih sinova. U župi Tilavi sahranjen je 1415. godine knez Pavle Radenović u nekropoli Pavlovac kod Kobiljdola.^{40a)} U župi Tilavi nalazilo se selo Jablanovići. Nahiji Tilava sredinom 15. vijeka pripadala su sljedeća sela: Tilava, Bači-Petrović, Toplik, Mladice, Lukavica, Dobrinja, Butmir, Lasica, Stanojevići, Studenkovići, Kovačići i dr.^{40b)} Nahija Tilava nije predstavljala neku posebnu cjelinu nego je to bio više kao skup sela, kao što je to bio slučaj i sa ostalim perifernim dijelovima velike župe Vrhbosne.

Kao što je to bio slučaj u trinaestom vijeku, tako je i ovoga puta najveći dio roblja, koje je poticalo iz Bosne, spomenuto u izvorima sa porijeklom iz Bosne.

U izvorima u 14. vijeku susrećemo se sa do sada poznatim ili vrlo malo poznatim naseljima srednjovjekovne bosanske države. Jedno od tih je i naselje Vlasinac, za koga Jireček smatra da je isto što i Glasinac.⁴¹⁾ Naselje je bilo smješteno na istoimenom polju na Romaniji nedaleko od današnjeg Sokoca u istočnim dijelovima Bosne. U izvorima naselje Vlasinac se pominje 1379. godine, i to po porijeklu robinje: Goyna filia q. Draghine de Vlassinec de Bossina.⁴²⁾ Drugo malo poznato naselje koje se javlja u 14. vijeku je Štitovo (Schtitoua?) de Bossina.⁴³⁾ Štitovo je naziv za planinu u Crnoj Gori,⁴⁴⁾ a u župi Lepenica nosila je rječica naziv Štit, pa je, po svemu sudeći, i naselje dobilo naziv Štitovo. To se može zaključiti i na osnovu podatka iz dokumenta koji glasi «... Georgius q. Boxe emit nos in Lepenice a Radoe filio Georgii Mercoeuich de Schtitoua».⁴⁵⁾

Pored već poznatih naselja koja se susreću i u izvorima (Srebrnik, Prača, Foča, Gacko i Podvisoki) jedan dobar dio naselja je ostao manje poznat u istorijskoj geografiji srednjovjekovne Bosne. Među tim naseljima su i: Delno de Bossina,⁴⁶⁾ Stepni de Bossina,⁴⁷⁾ Plenges,⁴⁸⁾

^{40-a)} H. Šabanović, Bosansko krajište (1448—1463), Godišnjak istorijskog društva BiH IX, Sarajevo, 1958. 185.

^{40-b)} Šabanović, pomenuto djelo, 186.

⁴¹⁾ K. Jireček, Trgovački putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku, Zbornik Konstantina Jirečeka I, Beograd 1959. 300. K. Jireček, Glasinac u srednjem vijeku, Zbornik K. Jirečeka I, Beograd 1959. 424.

⁴²⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 97.

⁴³⁾ Dinić, navedeno djelo III, 104.

⁴⁴⁾ Rječnik XVII (1959—1962) 805.

⁴⁵⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 104. Georgius q. Boxemit nos in Lepenica a Radoe filio Georgue Mercoevich de Schitoua.

⁴⁶⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 124.

⁴⁷⁾ Dinić, navedeno djelo III, 180. Danas se pod imenom Stepen nalazi selo, kod Gackog, a nije rijetkost da su uz ime Stjepan vezana za imena većih mjesta kao što je Mesihovina i Škrobućani.

⁴⁸⁾ Dinić, ista 164.

Stabinja,⁴⁹⁾ Racoua⁵⁰⁾ i Popci.⁵¹⁾ Vrlo je teško utvrditi lokalitet ovih naselja. Iz izvora se samo vidi da je riječ o bosanskim naseljima, i to bi se moglo reći unutrašnjeg dijela, s obzirom na to da se druga mjesta preciziraju i na župe, za razliku od velikog dijela za koja se navodi samo da su u Bosni. U izvorima među poznatim mjestima spomenuta su još dva, to su: Gacko i Podvisoki. Podatke o ovim mjestima daje Vego u knjizi **Naselja srednjovjekovne Bosanske države.**⁵²⁾

Vrlo česta pojava u Bosni potkraj 14. i naročito u 15. vijeku bilo je hvatanje i prodaja stanovništva. To je bila trgovina robljem, u kojoj su naročito bili uključeni vlasni u južnim dijelovima bosanske srednjovjekovne države. Ova pojava je bila uslovljena vjerovatno i zbog dolaska Turaka u zaleđe Bosne, a u 15. vijeku i u samu Bosnu do njenog definitivnog zauzimanja. Ova pojava poprima najšire razmjere u drugoj polovini 15. vijeka, kada su u ovu vrstu posla bili umiješani i turski trgovci. Kroz ovakvu vrstu posla u 15. vijeku se u izvorima o roblju pojavljuju još neka naselja, bilo da su ona poznata ili manje poznata u istorijskoj geografiji srednjovjekovne Bosne.

Među manje poznatim naseljima je i Orahov Do, koje u izvorima dotira iz 1405. godine. Naselje je pomenuto u tužbi protiv izvjesnog Novaka Grgurića, čovjeka vojvode Sandalja zbog krađe jedne robinje.⁵³⁾ Naselje je smješteno na području Dubrava, nedaleko od Blagaja na teritoriju koji je pripadao vojvodi Sandalju Hraniću. Još jednom se javlja u izvorima u prvoj polovini 15. vijeka, tačnije 1411. godine.⁵⁴⁾ U toku ove 1411. godine u izvorima se javljaju i župe: Krajina i Popovo, te selo Girište o kome se također vrlo malo zna. Župa Popovo i Krajina nalaze se u Hercegovini. Selo Girište je smješteno nedaleko Orahova od Lucam Narenti.⁵⁵⁾ U izvorima za patarene pomenuta su naselja Srebrenica i Bradina. I jedno i drugo naselje su već poznati u istorijskoj geografiji.⁵⁶⁾ Po patarenima se pominje i manje poznato naselje Kruščica. Sa ovim nazivom mjesta postoji naselje u katunskoj nahiji u Crnoj Gori, zatim tri mjesta sa takvim nazivom u današnjoj Hercegovini, kao i dva sela u travničkoj nahiji. Ovdje je, po svemu sudeći, riječ o naselju Kruščici nedaleko od Trebinja u današnjoj Hercegovini.⁵⁷⁾ Bradina se nalazi nedaleko od Konjica i datira iz 1418. godine.⁵⁸⁾ prema izvorima o patarenima.⁵⁸⁾ Još dva naselja se pominju po patarenima u 15. vijeku: Sutjeska i Bo-

⁴⁹⁾ Dinić, isto 103. Stabinja bi moglo biti mjesto sa imenom Stabinja koja se nalazi kod Dubice ili kod Kostajnice. Nije isključeno da je to naselje sa nazivom Stabanža u predjelu Bosanske Krupe.

⁵⁰⁾ Isto, 72. Rakovo bi moglo biti u vezi sa imenima mjesta Rakova Noga kod Sarajeva i Kreševa.

⁵¹⁾ Isto, 86.

⁵²⁾ Vego, *Naselja*, 39, 125—126.

⁵³⁾ Dinić, iz dubrovačkog arhiva III, 195.

⁵⁴⁾ Dinić, navedeno djelo, 198.

⁵⁵⁾ Dinić, isto, 198.

⁵⁶⁾ Vego, *Naselja*, 19, 108.

⁵⁷⁾ Dinić, iz dubrovačkog arhiva III, patareni 18.

⁵⁸⁾ Nešto više podataka o Bradini nalazi se kod Vego u knjizi *Naselja*. Vego, *Naselja*, 19.

rač.⁵⁹⁾ I jedno i drugo naselje se pominju kod Vega u knjizi **Naselja srednjovjekovne bosanske države**.⁶⁰⁾ Od poznatih naselja tu su još: Goražde i Fojnica, koji se također pominju po patarenima u drugoj polovini 15. vijeka.⁶¹⁾ I o ovim naseljima izvjesne podatke daje Vego.⁶²⁾

U četvrtoj i petoj deceniji 15. vijeka vrlo rijetko se susrećemo sa trgovinom bosanskim robljem u pomenutom vremenskom razdoblju. Pojava hvatanja i prodaje bosanskog stanovništva postaje učestala poslije 1463. godine, od pada Bosne pod tursku vlast. Tada se ponovo javljaju u izvorima i neka nova naselja, pored već poznatih. Od poznatijih naselja u drugoj polovini 15. vijeka susrećemo se sa: Cernicom, Veselom Stražom, Ljubinjem, Pod-Klobukom, Čičevom, Nevesinjem i Lozicom.⁶³⁾ Što se, pak, tiče manje poznatih naselja, u izvorima se pojavljuju sljedeća naselja srednjovjekovne bosanske države: Vidovo Polje, Prijedolje, Radogostići, Zelengor, Žiljevo i Dobra Straža.⁶⁴⁾ Pod nazivom Vidovo Polje postoji mahala u Stocu u današnjoj Hercegovini.⁶⁵⁾ Ovo naselje nalazilo se u nevesinjskom kraju, unutar kojeg se nalazilo i naselje Prijedolje.⁶⁶⁾ Radogostići su, po svemu sudeći, bili smješteni u južnim dijelovima današnje Hercegovine, također u nevesinjskom kraju nedaleko od Bileće i Nevesinja. Što se tiče Zelengora, pretpostavka je da je ovo naselje ležalo u podnožju istoimene planine. U nevesinjskom kraju je bilo smješteno naselje Žiljevo⁶⁷⁾ koje se takođe pominje u izvorima. Dobra Straža koja se javlja u izvorima 1469. godine smještena je na granici prema Dubrovačkoj Republici u Lugu.⁶⁸⁾

Svi ovi podaci upućuju nas na zaključak da je prava trgovina robljem u srednjovjekovnoj Bosni postojala samo u 13. i 14. vijeku, a da se već potkraj 14. vijeka pojavljuje bespravno hvatanje ljudi i trgovina tim ljudima iz Bosne. Podaci o roblju u ovom slučaju poslužili su kao značajan izvor za upoznavanje velikog dijela župa i naselja u srednjovjekovnoj istorijskoj geografiji za Bosnu bilo da su te župe već poznate kao i naselja, bilo da su manje poznate. Podaci su na ovaj način obogatili bosansku srednjovjekovnu istorijsku geografiju za nekoliko manje poznatih naselja, o kojima se do sada, vrlo malo ili gotovo ništa nije znalo. Podaci, barem donekle, daju sliku i o naseljenosti patarenskim življem, iako su oni oskudni, da se donosi nekakav zaključak o tome gdje su oni bili sve naseljeni.

⁵⁹⁾ Vego, *Naselja*, 113.

⁶⁰⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, patareni 14-a, 38. Naselje Borač je današnja Vlasenica, kako to Jireček smatra. K. Jireček, *Putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem veku*, 242.

⁶¹⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, patareni: 37, 39, 41, 35.

⁶²⁾ Vego, *Naselja*, 40, 48.

⁶³⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 283, 270, 271, 289, 286, 335, 302. Podatke o pomenutim naseljima daje i Vego u knjizi *Naselja*. Cernica — 26, Vesela Straža 124, Ljubinja 70—71, Pod-Klobuk je predgrađe Klobuka 54, Čičevo 28, Nevesinje 80—81. Loznica 69.

⁶⁴⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 302, 282, 295

⁶⁵⁾ Rječnik, XIX (1972) 838.

⁶⁶⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 302.

⁶⁷⁾ Dinić, navedeno djelo, 302.

⁶⁸⁾ Dinić, Iz dubrovačkog arhiva III, 295.